

ישראל ואפרטהייד בשיח הבינלאומי

מיכל חטואל רדושיצקי

בשנים האחרונות נדמה כי הספקות בזירה הבינלאומית באשר לתדמיתה של ישראל כדמוקרטיה הליברלית היחידה במזרח התיכון הולכים וגוברים. להשוואתה של ישראל למדינת אפרטהייד – שהיא חלק בלתי נפרד מן השיח הזה – יש השלכות מרחיקות לכת על ביטחונה הלאומי של ישראל. מטרת המאמר לספק נתונים מוצקים בנוגע לתפיסת ישראל כמדינת אפרטהייד בזירה הבינלאומית – להצביע על קיומה של מגמה זו, להגדיר את התקופה שבה החלה ולעקוב אחר התנועות שחלו בה במשך השנים, וזאת באמצעות ניתוח של 137 קטעי עיתונות בינלאומיים ו-158 מסמכים של האו"ם.

מילות מפתח: אפרטהייד, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, או"ם, העיתונות הבינלאומית, BDS

מבוא

בעוד שהמנהיגות הישראלית מתגאה בהשוואה בין המדיניות הליברלית של ישראל לזו של שכנותיה הלא דמוקרטיות באזור, נראה שהשיח הבינלאומי מטיל ספק באופייה הדמוקרטי של ישראל. בייחוד נראה כי ישראל מושווית במידה הולכת וגוברת לשלטון האפרטהייד אשר התקיים בדרום אפריקה:¹ שלטון שהושתת על הפרדה גזעית ממוסדת, שבה דיכא המיעוט הלבן ביד קשה את הרוב השחור. אף כי השימוש במונח הטעון 'אפרטהייד' אינו נדיר בביקורת על גילויי גזענות במשטרים ליברליים ודמוקרטיים,² השמעת סוג זה של ביקורת בדרך כלל מופנית כלפי פנים. במילים אחרות, הטחת האשמות בין מדינות בנוגע לנקיטת צעדים המאפיינים משטר אפרטהייד הנה דבר נדיר, על אחת כמה וכמה כאשר האשמות אלה הן שיטתיות ובלתי פוסקות.

מיכל חטואל רדושיצקי היא חוקרת, מילגאית ניובאוואר במכון למחקרי ביטחון לאומי

האיום בבידודה של ישראל בזירה הבינלאומית חדר לשיח הציבורי בישראל, והוא ידוע היטב. ואולם קיים מחסור בממצאים ובנתונים מוצקים בנוגע למועד ולאופן שבו דימויה של ישראל כמדינת אפרטהייד לא דמוקרטית השתרש בשיח הבינלאומי, למידה שבה דימוי זה נראה לעין ולתנודות שחלו בו במשך השנים. היעדרם של נתונים אלה מאפשר למקבלי החלטות, אשר חוששים מהקצאת חלק מעוגת התקציב המצומצם להתמודדות עם איומים אמורפיים, לטעון כי הקצאת כספים לטיפול במעמדה הבינלאומי של ישראל אינו מוצדק בהשוואה לצורך הדחוף לתת מענה לאיומים מוחשיים ומידיים. לשם כך מאמר זה שואף לתעד את הספקות הקיימים בזירה הבינלאומית באשר לאופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל ואת הסיכונים הטמונים במגמה זו באמצעות הצגת ממצאים איכותניים וכמותניים הנוגעים להשוואת ישראל למדינת אפרטהייד בזירה הבינלאומית. החלק הראשון של המאמר מסביר את מושג האפרטהייד וסוקר את המאבק הבינלאומי נגד האפרטהייד בדרום אפריקה, אשר נראה כי ישראל משווית אליו, וכן את מסע הפעילות האנטי-ישראלית. בהמשך יוכח קיומה של ההשוואה בין ישראל למשטר האפרטהייד בשיח הבינלאומי באמצעות ניתוח כמותני ואיכותני של קטעי עיתונות באנגלית מהתקשורת העולמית. לאחר מכן ינותח היקף הופעתה של ההשוואה בין ישראל למשטר האפרטהייד באו"ם. המאמר מסתיים בחזרה על הממצאים המרכזיים והמלצות מדיניות.

המאבק הבינלאומי נגד האפרטהייד בדרום אפריקה והמסע הגלובלי נגד ישראל: אבני דרך ושיטות

המקרה של דרום אפריקה

הכתם הראשון על יוקרתה הבינלאומית של דרום אפריקה הוטל ב־1946 כאשר מדיניות הגזע שלה נידונה במהלך הדיון הפותח של האו"ם. ב־1948 זכתה המפלגה הלאומית של דרום אפריקה (National Party) בבחירות וראש הממשלה הנבחר, ד' פ' מלאן, פתח בפעולות רשמיות להפרדת המיעוט הלבן בדרום אפריקה מן הרוב הגדול שאינו לבן. חוקים לאכיפת האפרטהייד, כמו חוק שטחי הקבוצות,³ חוק הקרקעות⁴ וחוק מרשם האוכלוסין⁵ הם דוגמאות ברורות למיסוד ההפרדה הגזעית, שעליו התבססה מדיניות האפרטהייד בדרום אפריקה. בניגוד למדינות אחרות שייתכן והפרו נורמות בינלאומיות באותה תקופה, מעמדה הבינלאומי של דרום אפריקה ספג מכה משמעותית משום שהדיכוי הגזעי בה נראה יוצא דופן בהשוואה למדיניות דומה של מיליטריזציה, שליטה ביורוקרטית ושל שימוש בעינויים בקרב ממשלות אחרות.⁶

באמצע שנות ה־80, לצד מאמציה של התנועה הבינלאומית נגד אפרטהייד (AAM) להשוות בין תמיכה בדרום אפריקה לתמיכה בגזענות, התרחב הקרע בין

הקונגרס לבין ממשל רייגן, אשר נקט במדיניות של 'יחסים בונים' (Constructive Engagement) בהקשר לדרום אפריקה.⁷ באותה תקופה, פעילים נגד אפרטהייד החלו בהפגנות מחאה מול שגרירות דרום אפריקה בווינגטון ולאחר מכן מול קונסוליות אחרות של דרום אפריקה ברחבי ארצות הברית. הנראות של פעולות אלה גברה ככל שהחלו להשתתף בהפגנות דמויות מפתח וחברי קונגרס.⁸ ב-1985 הושגה הסכמה בין הדמוקרטים לרפובליקנים בארצות הברית על השתתפות סנקציות חלקיות במסגרת התנגדות גלויה למדיניות ה"יחסים בונים" של ממשל רייגן. ב-1986 גברה הביקורת הבינלאומית על דרום אפריקה, ושתי המפלגות שיתפו פעולה כדי לגבור על הווטו שהטיל הנשיא רייגן על חוק האנטי-אפרטהייד, המקיף (CAAA – Comprehensive Anti-Apartheid Act). כך נוצר שינוי דרמטי במדיניותה של ארצות הברית כלפי משטר האפרטהייד בדרום אפריקה.

כתוצאה מכך, ובניגוד לרצונו הראשוני של הנשיא רייגן, החלה ארצות הברית להטיל מגבלות על השקעות חדשות בדרום אפריקה, כולל הגבלות קשיחות יותר על הלוואות ממשלתיות, על ייבוא, על סיוע בסחר ועל קידום תיירות. כמו כן הוטלו מגבלות על הסכמי המס אשר העניקו העדפות לדרום אפריקה.⁹ צעדים אלה היוו קטליזטור משמעותי למומנטום הבינלאומי לתמיכה בסנקציות. כתוצאה מכך, ובשל המחיר החברתי שהיה טמון בהשלמה עם הגזענות של משטר האפרטהייד הדרום אפריקאי, בריטניה התאימה את עצמה לדרישות הרב-צדדיות להטיל עליה סנקציות. כך היה גם במקרה של חבר העמים הבריטי (Commonwealth) ואירופה, אשר הלכו בעקבות ארצות הברית והטילו סנקציות כלכליות על דרום אפריקה, ושל יפן, שאימצה הגבלות דו-צדדיות.¹⁰

מעקב אחר השתתפות הסנקציות, וניטור יחסיהן של חברות הקהילה הבינלאומית כלפי דרום אפריקה, בוצע על ידי האו"ם אשר נרתם לספק בסיס ארגוני למשימה זו על ידי מיסודה של "הוועדה המיוחדת של האו"ם נגד אפרטהייד". בוועדה היו חברים נציגים מ-19 מדינות, והיא קיבלה סיוע מן "המרכז נגד אפרטהייד" – משרד של האו"ם במחלקה לסוגיות פוליטיות וענייני מועצת הביטחון.¹¹ כחלק מפעילותם של הגופים הייעודיים הללו, האו"ם הציג רשימה שנתית של מוסדות המעניקים תמיכה עקיפה למשטר האפרטהייד בדרום אפריקה. הרציונל לפעילות זאת היה שהגברת רגישותה של הקהילה הבינלאומית תוביל ללחץ על ממשלת דרום אפריקה לשנות את מדיניותה הגזענית.¹²

ואכן, שמונה שנים מאוחר יותר, ב-1994, נערכו בדרום אפריקה הבחירות הדמוקרטיות הראשונות, ועידן האפרטהייד במדינה הגיע לקצו הרשמי. בניגוד למקרה של דרום אפריקה השוואת ישראל למדינת אפרטהייד נשענת על דעות ולא על עובדות. יתר על כן, מקור ההפרדה בין ישראלים ופלסטינים

בחבל הארץ שבין נהר הירדן לים התיכון נובע משיקולי ביטחון, ועיקרון ההפרדה בין העמים זכה לתמיכתו הרשמית של האו"ם.

המקרה של ישראל

ישראל מגדירה את עצמה כמדינה יהודית ודמוקרטית. אף כי משמעותה המדויקת של נוסחה זו שנויה במחלוקת, אופיה היהודי של ישראל זוכה להכרה אוניברסלית מצדם של אקדמאיים רבים, החלוקים ביניהם בשאלת תפקודה במישור הדמוקרטי.¹³ מ-1947 ואילך ראתה הקהילה הבינלאומית בחלוקה, ולא במדינה אחת, את הפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני. החלטה 181 של העצרת הכללית של האו"ם, אשר זכתה לתמיכת רוב של שני-שלישים ב-29 בנובמבר 1947, קובעת במפורש כי הקמתן של מדינה ערבית ומדינה יהודית בארץ ישראל היא הדרך היחידה ליישוב התביעות הלאומיות על הארץ מצד התנועות הלאומיות – הציונית והפלסטינית.¹⁴ את החלוקה הזו, שאפשרה להקים מדינה יהודית באזור המנדט לשעבר בארץ ישראל, לא קיבלו תושביה הפלסטינים של הארץ, ומאז שני הצדדים שקועים בסכסוך.

ב-1967 – במהלך מלחמת ששת הימים – השתלטה ישראל על חצי האי סיני, על רמת הגולן, על הגדה המערבית, על רצועת עזה ועל מזרח ירושלים. תביעותיה של ישראל בנוגע לשטחים אלה ושאלת הפלסטינים המתגוררים בגדה המערבית, ברצועת עזה ובמזרח ירושלים ממשיכים להציב אתגר ארוך טווח בפני הדיפלומטיה הישראלית, על-אף שהתקיימו סבבים רבים של מגעים במרוצת השנים בניסיון להגיע להסכם שלום. ב-1979 חתמה ישראל על הסכם שלום עם מצרים, וב-1994 – עם ירדן. ביוני 2002, בעקבות מתקפות טרור חוזרות ונשנות על אזרחי ישראל, החליטה ממשלת ישראל להקים חיץ פיזי בדמות גדר בין ישראל לבין רוב שטחי הגדה המערבית. המטרה המוצהרת הייתה להסדיר את תנועת הפלסטינים מן הגדה המערבית לתחומי ישראל. לאחר הקמתה כונתה גדר הפרדה זו בשם 'חומת אפרטהייד' בפי מבקריה של ישראל. ב-2005 נסוגה ישראל באופן חד-צדדי מרצועת עזה ופירקה את היישובים הישראליים בשטחה. עד היום ישראל אינה זוכה להכרה בינלאומית בגבולותיה (המזרחי והמערבי).

אף כי ההיגיון הפשוט עשוי לייחס את הספקות שמועלים בזירה הבינלאומית בנוגע לדמוקרטיה הישראלית לשנים האחרונות בלבד, הרי שראשיתו של הרעיון, שלפיו הקמתה של ישראל מבוססת על גזענות, נעוצה כבר בהחלטת האו"ם מ-1975, אשר הגדירה את הציונות כסוג של גזענות.¹⁵ חרף העובדה כי החלטה זו בוטלה מאוחר יותר,¹⁶ ניתן בהחלט להניח כי היא יצרה סדק בתדמיתה הבינלאומית של ישראל.

הוועידה העולמית של האו"ם נגד גזענות, אפליה, שנאת זרים וחוסר סובלנות, אשר נערכה בספטמבר 2001 בדרבן שבדרום אפריקה,¹⁷ היא אבן הדרך המשמעותית

הבאה בטיפוח הרעיון שלפיו ישראל היא מדינת אפרטהייד גזענית. וועידה זו הסתיימה בפרסום הצהרה אנטי-ישראלית,¹⁸ אשר אומצה בידי מאות ארגונים אזרחיים שעסקו בנושא, וקראה לקהילה הבינלאומית לבודד את ישראל "כמדינת אפרטהייד, בדומה למקרה של דרום אפריקה".¹⁹

אבן הדרך הבאה הונחה ביולי 2005 עם פרסום "הקריאה של החברה האזרחית הפלסטינית לחרם, מניעת השקעות ועיצומים נגד ישראל",²⁰ אשר אומצה בידי יותר מ-170 ארגונים אזרחיים פלסטיניים שהקימו את תנועת ה-BDS (Boycott, Divestment and Sanctions). BDS מקדמת חרם מלא על ישראל עד אשר יושגו שלוש מטרות מוצהרות: סיום הכיבוש של כל האדמות הערביות ופירוק "החומה" (הלא היא גדר ההפרדה); הכרה בזכותם של אזרחיה הערבים של ישראל לשוויון מלא; וכיבוד זכויותיהם של הפליטים הפלסטינים לשוב לבתיהם כפי שנקבע בהחלטת או"ם 194.²¹ המטרה הראשונה, המתייחסת לכיבוש הישראלי של אדמות ערביות נותרת מעורפלת, במיוחד לאור העובדה שמובילי תנועת ה-BDS מצהירים על חזונום בדבר מדינה פלסטינית אחת או במילים אחרות – קצה של המדינה היהודית.²²

בדומה ל-AAM, תנועת ה-BDS פועלת באופן שיטתי להשפיע על דעת הקהל הבינלאומית נגד ישראל באמצעות מחאות קולניות ופנייה למקבלי החלטות. בפעולות המזכירות את מחאותיהם של הפעילים נגד האפרטהייד הדרום אפריקאי, ישראל מוזכרת ללא הרף כשם נרדף לגזענות ולאפרטהייד.

אף-על-פי-כן נראה שעד כה הממסד הדמוקרטי של העולם המערבי ממשיך לתמוך בקיום שיתוף פעולה כללי, מסחרי ודיפלומטי עם ישראל.²³ יחסיה המשגשגים של ישראל עם העולם המערבי מובאים אפוא לעתים קרובות על-ידי מעצבי מדיניות ישראלים כהוכחה לכך שהצלחת הקמפיין האנטי-ישראלי מוגבלת, שפעילות השטח הגואה כנגד ישראל היא למעשה צורה חדשה של האנטישמיות הישנה שעמה יאלצו יהודים להתמודד תמיד וללא קשר להתנהלותה של מדינתם, שמקומה של ישראל בקהילה הבינלאומית מובטח, ושהשוואה בין אפרטהייד לישראל שמורה באופן בלעדי לקיצונים, שאינם אלא מטרד.

כדי להפריך טיעון זה ולהוכיח את היקף הדיון אשר מפקפק בתפקודה של הדמוקרטיה הישראלית בשיח המרכזי בזירה הבינלאומית – מגמה שהיא בבחינת איום מסוכן על ביטחונה של ישראל – הפרקים הבאים מספקים נתונים בנוגע להשוואה בין ישראל לאפרטהייד בשתי זירות מרכזיות: העיתונות העולמית והאו"ם.

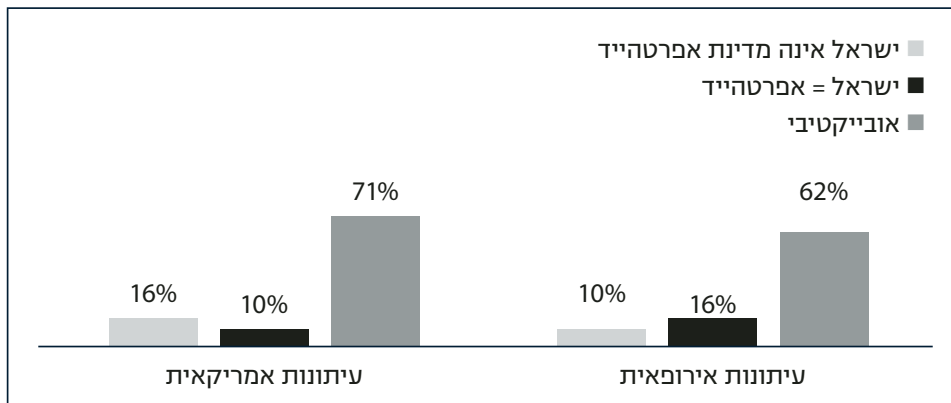
התפיסה של ישראל כמדינת אפרטהייד בעיתונות העולמית

חיפוש אחר צמד המונחים 'ישראל' ו'מדינת אפרטהייד' בתקשורת הבינלאומית²⁴ מעלה 54 מאמרים המתייחסים למונחים אלה, שפורסמו בין השנים 1967–2000

(תקופה של 33 שנים). זאת בניגוד ל־1,741 מאמרים המתייחסים למונחים אלה, ואשר פורסמו בין השנים 2001–2015 (תקופה של 14 שנים). אם כן, ניתן להצביע בבירור על תחילת המאה ה־21 כקו פרשת המים לדיון הבינלאומי האינטנסיבי על אודות אופיה הדמוקרטי של מדינת ישראל.

למרות ששפע המאמרים מצביע על עניין בינלאומי מוגבר בקישור בין ישראל לבין אפרטהייד, אין בכך כדי להצביע על האופן שבו התקשורת העולמית מתארת את ישראל בהקשר זה. במילים אחרות, אין די בממצאים הכמותיים כדי לקבוע האם ישראל מואשמת בהיותה מדינת אפרטהייד או מוגנת כנגד תפיסה זו.

לאחר שליפת המאמרים באנגלית שהתפרסמו בעיתונות האירופית²⁵ (n = 86 פריטים)²⁶ ובעיתונות האמריקנית (n = 51 פריטים)²⁷ מבסיס הנתונים הרחב של מאמרים בהם הופיעו המונחים 'ישראל' ו'מדינת אפרטהייד', נותחו 137 קטעי עיתונות אשר פורסמו במהלך 15 שנים (2000–2014).²⁸ כל אחד מן הקטעים הוערך ביחס להקשר שבו הופיעה ההשוואה;²⁹ קרי – חיובי: מאמרים שהגנו על ישראל כנגד האשמתה באפרטהייד; שלילי: מאמרים שטענו כי ישראל היא מדינת אפרטהייד; ניטרלי: מאמרים המדווחים על מחאות נגד ישראל כמדינת אפרטהייד, פריטים המציגים מגוון דעות בנושא האמור או פריטים המזהירים מפני האפשרות שבהיעדר שינוי מדיניות ישראל תהפוך למדינת אפרטהייד בעתיד.³⁰

תרשים 1: סיווג המאמרים המתייחסים לישראל ולאפרטהייד בעיתונות העולמית (2000–2014)

תרשים 1 מצביע על כך ש־16 אחוזים מן המאמרים האמריקניים ועשרה אחוזים מן המאמרים האירופיים מגנים על אופיה הדמוקרטי של ישראל באמצעות טיעונים המתנגדים להשוואה בינה לאפרטהייד, בעוד הרוב המכריע של קטעי העיתונות – 62 אחוזים באירופה ו־71 אחוזים באמריקה – אינם נוקטים כל עמדה בנוגע להשוואה זו, אלא מציינים את עובדת קיומה בדיון הציבורי או מזהירים מפני אפשרות היווצרותו של מצב זה אם לא יחול שינוי משמעותי במדיניות הישראלית.

מפילוח הנתונים לשתי תקופות – העשור הקודם (2000–2009) וחמש השנים האחרונות (2010–2014) – נראה כי חלה עלייה משמעותית בפרסומים במהלך חמש השנים האחרונות בשיח אודות ההשוואה בין ישראל לאפרטהייד. לשם המחשה, בין השנים 2000–2009 היו 27 קטעי עיתונות בפרסומים אמריקניים אשר התייחסו לישראל ולאפרטהייד, בעוד שבין השנים 2010–2014 עסקו 24 מאמרים בהשוואה זו. באירופה התפרסמו בעשור הקודם 37 קטעי עיתונות, בעוד מספר המאמרים במהלך חמש השנים האחרונות בלבד היה גדול ממספר זה – 49 קטעי עיתונות שהתייחסו להשוואה בין ישראל לאפרטהייד.

ממצאים אלה מובילים לשתי מסקנות מרכזיות: (א) רק מיעוט מבין המאמרים (עשרה אחוזים בעיתונות האירופית ו־16 אחוזים בעיתונות האמריקנית) מעלים טענות כנגד השוואתה של ישראל למדינת אפרטהייד; (ב) שאלת היותה של ישראל מדינה דמוקרטית מושכת מידה גוברת של עניין בשנים האחרונות.

התפיסה של ישראל באו"ם כמדינת אפרטהייד

חיפוש אחר הופעת ההשוואה בין ישראל לאפרטהייד באו"ם הניב 158 מסמכים הכוללים את המונחים 'ישראל' ו'אפרטהייד' בתקופה שבין ינואר 2000 לדצמבר 2014.³¹ מכלל הפריטים שנמצאו, שבעה מסמכים בלבד מצדדים בישראל וטוענים בעד מדיניותה (כלומר ארבעה אחוזים מסך כל המסמכים).³²

מבין מסמכי האו"ם שבהם הוזכרו המילים 'ישראל' ו'אפרטהייד', ואשר לא חוברו על ידי גורמים ישראלים רשמיים או ארגוני חברה אזרחית פרו־ישראליים ($n=151$ פריטים), מתייחסים 56 אחוזים ($n=84$ פריטים) לישראל כאל מדינת אפרטהייד (כלומר ל'משטר האפרטהייד' של ישראל או לנוהלי 'אפרטהייד' שונים בהם ישראל דוגלת), ו־32 אחוזים ($n=48$ פריטים) מתייחסים למילה 'אפרטהייד' בהקשר של גדר ההפרדה (המכונה, כאמור, 'חומת האפרטהייד') בין ישראל לשטחים הפלסטיניים בגדה המערבית.³³

מטבע הלשון 'חומת האפרטהייד' מתייחס בבירור למאבקם של השחורים בדרום אפריקה להגדרה עצמית, והוא בבחינת הצלחה מבריקה של הכוחות הפרו־פלסטיניים, בייחוד עקב העובדה כי מעולם לא התקיים כל חיץ שכזה בין לבנים ושחורים בשלטון האפרטהייד

בדרום אפריקה. אם כן, הגדר 'גויסה' בידי פעילים פרו־פלסטיניים כדי למנף את הטיעון שישראל היא מדינת אפרטהייד, לדוגמה באמצעות ביסוס השוואה לחוק המעבר – סימן היכר של האפרטהייד בדרום אפריקה. דוגמה לכך ניתן לראות

הממצאים מובילים לשתי מסקנות מרכזיות: (א) רק מיעוט מבין המאמרים מעלים טענות כנגד השוואתה של ישראל למדינת אפרטהייד; (ב) שאלת היותה של ישראל מדינה דמוקרטית מושכת מידה גוברת של עניין בשנים האחרונות

באחד מדו"חות האו"ם אשר קבע ש"המעברים משמשים להשפלת פלסטינים... בהקשר זה הם דומים ל'חוקי המעבר' של האפרטהייד בדרום אפריקה, שלפיהם נדרשו דרום אפריקנים שחורים להציג היתר למעבר או למגורים במקום כלשהו בדרום אפריקה".³⁴

מדיניות נוספת של ישראל הזוכה לביקורת מוגברת בזירת האו"ם ואשר תורמת להשוואה בין ישראל ואפרטהייד היא ההתרחבות המתמשכת של ההתנחלויות, המובילה לסלילת כבישים המחברים את ההתנחלויות זו לזו ולישראל. כבישים אלה "משמשים באופן בלעדי את המתנחלים, תוך אילוצם של הפלסטינים להשתמש בכבישים ברמה ירודה, אשר רצופים בנקודות ביקורת צה"ליות ומחסומי דרכים".³⁵ כך נוצר מונח חדש בדיוני האו"ם: 'אפרטהייד כבישים'. התרחבותן של ההתנחלויות הביאה גם לביקורת על ישראל בנוגע לחלוקה הבלתי פרופורציונלית של משאבי טבע בין תושבי השטחים הפלסטינים והיהודים (מתנחלים) באזורים הסמוכים זה לזה ולטביעת מונחים חדשים כגון 'אפרטהייד מים'.³⁶

בחינה של פעילות ארגוני חברה אזרחית כנגד ישראל במסגרת האו"ם מגלה כי

21 אחוזים מן המסמכים המתייחסים לישראל ולאפרטהייד

הוגשו לגופים השונים של האו"ם בידי ארגונים לא-ממשלתיים פרו-פלסטינים ($n=31$ מסמכים), לעומת אחוז אחד מן המסמכים אשר הוגשו בידי ארגונים לא-ממשלתיים פרו-ישראלים ($n=2$ מסמכים, במשך תקופה של 15 שנים). ממצא זה ממחיש בבירור את התפקיד המרכזי שארגוני חברה אזרחית ממלאים בטיפוח תשומת הלב השלילית המופנית כלפי ישראל ובתדלוק הביקורת בנושא התנהלותה של ישראל בהקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני. פילוח בסיס הנתונים לשתי תקופות (כלומר 2009–2000 ו-2010–2014) מצביע על שתי מגמות (ראו טבלה 1: א) עלייה (מ-52 אחוזים מכלל הפריטים בתקופה הראשונה ל-62 אחוזים מכלל הפריטים בתקופה השנייה) במספר המסמכים המתייחסים לישראל כאל מדינת אפרטהייד; ב) עלייה (מ-18 אחוזים מכלל הפריטים בתקופה הראשונה ל-26 אחוזים מכלל הפריטים בתקופה השנייה) בשיעור המסמכים המתייחסים ל'ישראל' ו'אפרטהייד' אשר הוגשו לאו"ם על ידי ארגונים חברה אזרחית פרו-פלסטיניים.

ממצאי בדיקת המסמכים המתייחסים לישראל ולאפרטהייד בזירת האו"ם מחזקים את המגמה המרכזית הניכרת בתקשורת העולמית של התעצמות הדיון בנוגע לאופיה הלא דמוקרטי של מדינת ישראל בשנים האחרונות, ושל מאמצים פרו-ישראליים מעטים, בלתי קיימים כמעט, מצד ישראל ומדינות אחרות להתגונן כנגד ההאשמות המיוחסות לישראל

אם כן, ממצאי בדיקת המסמכים המתייחסים לישראל ולאפרטהייד בזירת האו"ם מחזקים את המגמה המרכזית הניכרת בתקשורת העולמית של התעצמות הדיון בנוגע לאופיה הלא דמוקרטי של מדינת ישראל בשנים האחרונות, ושל

מאמצים פרו־ישראליים מעטים, בלתי קיימים כמעט, מצד ישראל ומדינות אחרות להתגונן כנגד ההאשמות המיוחסות לישראל. מסמכי האו"ם מצביעים בנוסף על מדיניות ההתנחלויות של ישראל כגורם מרכזי בטיפוח הרגש האנטי־ישראלי באו"ם ולתפקיד המשמעותי, הצובר תאוצה, של פעילות ארגוני חברה אזרחית פרו־פלסטינית במיסוד האנלוגיה בין ישראל לאפרטהייד בשיח באו"ם.

טבלה 1: סיווג מסמכי האו"ם המתייחסים לישראל ולאפרטהייד (2014–2000)

סה"כ	2014–2010	2009–2000	
84 (56%)	31 (62%)	53 (52%)	מספר המסמכים המתייחסים לישראל כאל מדינת אפרטהייד
31 (21%)	13 (26%)	18 (18%)	מספר המסמכים אשר הוגשו לאו"ם על ידי ארגוני חברה אזרחית פרו־פלסטיניים
151	50	101	סה"כ

סיכום והמלצות מדיניות

הממצאים המוצגים במאמר זה מוכיחים את השימוש ההולך וגובר בהשוואה בין ישראל לאפרטהייד לתיאור פגמים בהתנהלותה הדמוקרטית של ישראל בזירה הבינלאומית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בעיתונות העולמית האנגלית וכן בדיונים, בהצהרות ובדוחות של האו"ם.

הממצאים הכמותיים והאיכותיים במאמר זה מציבים סימן שאלה גדול בנוגע למשך הזמן שבמהלכו תוכל ההנהגה הרשמית של העולם המודרני להישאר חסינה מפני התעצמות דעת קהל אנטי־ישראלית

ניתן לאתר את ראשית התעצמותו של הדיון באשר למאפיינים דמויי־האפרטהייד של ישראל במפנה המאה, אולם ההיקף של מגמה זו גדל במהלך חמש השנים האחרונות. בנוסף, רק עשרה עד 16 אחוזים מן המאמרים בעיתונות הבינלאומית (האירופית והאמריקנית בהתאמה) יוצאים להגנתה של ישראל כנגד ההאשמות באפרטהייד, וניכר שישראל מזניחה את זירת האו"ם, בה היא נאבקת מאבק דל (במקרה הטוב) להדיפת ההאשמות באפרטהייד. הנתונים מצביעים גם על מעורבותם ההולכת וגוברת של ארגונים אזרחיים פרו־פלסטינים בהחדרת האנלוגיה בין ישראל לאפרטהייד לתוך המרחב הציבורי באו"ם.

ניתוח המסמכים מצביע בברור על כך שמדיניותה של ישראל, המעודדת בנייה והרחבה של התנחלויות לצד המשך הכיבוש, פועלת כזרז מרכזי בתפיסתה של ישראל כמדינת אפרטהייד. שני קווי מדיניות אלה יחדיו תורמים להחדרת מונחים

קיצוניים וטעונים כמו 'חומת האפרטהייד', 'אפרטהייד המים' ו'אפרטהייד הכבישים' בשיח בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

על אף שיחסי החיוביים של ישראל עם גופי הממשל הרשמיים של מדינות מערביות דמוקרטיות לעיתים מובאים כהוכחה למידת הצלחתה המוגבלת של הפעילות האנטי-ישראלית, הרי שהממצאים הכמותיים והאיכותיים במאמר זה מציבים סימן שאלה גדול בנוגע למשך הזמן שבמהלכו תוכל ההנהגה הרשמית של העולם המודרני להישאר חסינה מפני התעצמות דעת קהל אנטי-ישראלית. כפי שמודגם במקרה של דרום אפריקה, פעולות אינטנסיביות ושיטתיות של החברה האזרחית, בכוחן למלא תפקיד מכריע בשינוי גישתן של המעצמות והשטת סנקציות בינלאומיות.

לצד פעולות פרו-ישראליות – המאוד נדרשות ומאוד חסרות – כדי להדוף את ההשוואה בין ישראל לאפרטהייד,³⁷ הפתרון היעיל וארוך הטווח כנגד הגורמים המטפחים את הרגש האנטי-ישראלי הבינלאומי, גלום במחויבותה המוצהרת והאקטיבית של ישראל לפתרון של שתי מדינות. אמינות הטענה כי ישראל היא מדינה ליברלית, דמוקרטית ומחויבת לפתרון של שתי מדינות, הנתמך על ידי הקהילה הבינלאומית, דורשת מעשים קונקרטיים מצדה של ישראל. צעדים ישראליים פרו-אקטיביים ליישום פתרון שתי מדינות תשפיע לטובה לא רק על מעמדה הבינלאומי המידרדר של ישראל – דבר שבפני עצמו יתרום להגברת הלגיטימיות שלה ולהבטחת עתידה כמדינה יהודית – אלא גם יעניק לישראל מרחב פעולה פוליטי בינלאומי כדי לתקוף ולעקר את ההשוואה הקושרת בינה לבין אפרטהייד. ישראל תשכיל לעשות אם תעקוב אחר המגמות הקיימות בזירה הבינלאומית בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני והאופן שבו נתפסת תרומתה למבוי הסתום בו הסכסוך מצוי, אם תתייחס ברצינות לסימנים הרומזים על מעמדה הבינלאומי המידרדר, ואם תנקוט צעדים אסטרטגיים משמעותיים ופרו-אקטיביים לתיקון המצב הקיים. משמעותית יותר מהתרומה של צעדים אלה לצמצום הופעת השיח המשווה בין ישראל לאפרטהייד בזירה הבינלאומית, היא גישה פרו-אקטיבית זו שתתרום לביטחונה הלאומי והבינלאומי של מדינת ישראל.

הערות

1. רובי סיבל, **מסע הדה-לגיטימציה נגד ישראל באשמת השווא של אפרטהייד**, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, ירושלים 2009, <http://jcpa.org/wp-content/uploads/2011/11/apartheid.pdf>
2. הדוגמאות כוללות את המדינות הבאות:
הודו: "Housing Apartheid Practices in Delhi against Muslims," *The Hindu Online*, July 8, 2012);
קנדה: "An Unofficial Apartheid of Cultures and Identity" with respect to French and English-speaking groups, *Books in Canada*, Vol. 28, May 1999, pp 29-30;

- ארצות הברית: הסופרת האמריקנית המהוללת אליס ווקר טוענת, כי גדלה תחת 'אפרטהייד אמריקני', *The Independent*, June 20, 2012.
3. חוק אשר הקצה אזורי מגורים ותעסוקה שונים באזורים עירוניים לקבוצות גזעיות.
4. החוק נועד לקבוע תקנות לרכישת הקרקעות בידי השחורים בדרום אפריקה.
5. לפי חוק זה כל תושב בדרום אפריקה נדרש להיות מסווג ורשום על-פי מאפייניו הגזעיים: לבן, שחור או צבעוני.
6. Audrie Klotz, *Norms in International Relations: The Struggle against Apartheid* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1995); Audrie Klotz, "Transforming a Pariah State: International Dimensions of the South African Transition," *Africa Today*, Vol. 42, no. 1/2 (1995).
7. דיפלומטיה שקטה; דחיית סנקציות והעדפת היציבות בנוגע ליחסים עם דרום אפריקה במחיר של השלמה עם שלטון המיעוט הלבן.
8. פעילי אנטי-אפרטהייד מאורגנים שיתפו פעולה עם ארגון חברי הקונגרס השחורים.
9. Arnold Millard, "Engaging South Africa after Apartheid," *Foreign Policy* 87 (1992): p. 139; Klotz, *Norms in International Relations*.
10. Klotz, *Norms in International Relations*.
11. "Report of the Secretary General on Policies of Apartheid of the Government of South Africa: Measures to Monitor Sanctions against South Africa," undertaken by the United Nations System, Governments and Non-Governmental Entities, March 1990.
12. *Preliminary report on monitoring the transition to democracy in South Africa*, submitted by the Special Rapporteur, July 1993.
13. Marco Allegra and Paolo Napolitano, "Leadership and Peace Making in the Israeli-Palestinian Conflict," *Mediterranean Politics* 16, no. 2 (2011): pp. 261-78.
14. Leila Farsakh, "The One State Solution and the Israeli-Palestinian Conflict: Palestinian Challenges and Prospects," *Middle East Journal* 65, no. 1 (2011): pp. 55-71.
15. החלטת העצרת הכללית של האו"ם 1975, 3379.
16. העצרת הכללית ב-1991 ביטלה את ההחלטה, וזו הייתה הפעם הראשונה שבה נקטה העצרת הכללית של האו"ם צעד כזה. ראו: שם. רובי סיבל.
17. היא ידועה בשם 'ועידת דרבן'.
18. Hanafi Sari, "A Moral Victory in Durban," *Israel Resource Review: Behind the News in Israel*, September 17, 2001, <http://israelbehindthenews.com/a-moral-victory-in-durban/3528/>
19. במסגרת ההצהרה כונתה ישראל "מדינת אפרטהייד גזענית, בה מאופיין האפרטהייד בצורתו הישראלית כפשע נגד האנושות בהפרדה ובבידול, נישול, גישה מוגבלת לקרקע, ביטול זהות לאומית, 'בנטוסטניזציה' ופעולות בלתי אנושיות". ניתן למצוא קטעים מתוך המסמך של ההתארגנות האזרחית הזו באתר של הליגה נגד השמצה: http://www.adl.org/durban/durban_ngo.asp
20. BDS, "Palestinian Civil Society Call for BDS," July 9, 2005, BDS Movement, <http://www.bdsmovement.net/call>
21. שם.

22. Ehud Rosen, "What is the Real BDS Endgame? The Elimination of Israel," Jerusalem Center for Public Affairs, February 12, 2014, <http://jcpa.org/article/what-is-the-real-bds-endgame/>
23. זאת בניגוד למועצות עירוניות אשר הצביעו בעד החרמתה של ישראל. לדוגמה מועצת מחוז קלקמנשייר בסקוטלנד, 14 במרס 2013, <http://www.clacksweb.org.uk/document/meeting/1/465/3999.pdf>
24. החיפוש התבצע באמצעות מנוע החיפוש Lexis Nexis.
25. כתוצאה מן המגבלה הכרוכה בניתוח קטעי עיתונות באנגלית בלבד, המאמרים שמקורם באירופה כוללים פרסומים מבריטניה, מצפון אירלנד ומאירלנד בלבד.
26. מקורם של המאמרים הנכללים בניתוח מקורות התקשורת האירופיים: *BBC Monitoring; Birmingham Evening Mail; Daily Mail (London); The Belfast Telegraph; The Daily Telegraph (London); The Express; The Guardian (London); The Independent (London); The Irish Times; The Mirror; The Observer; The Scotsman; The Sunday Herald; The Sunday Times (London); The Times (London); The Western Mail*
27. מקורם של המאמרים הנכללים בניתוח מקורות התקשורת האמריקניים: *Christian Science Monitor; Daily News (New York); St. Petersburg Times (Florida); The Advertiser; The International Herald Tribune; The New York Times; The Philadelphia Inquirer; The Washington Post*
28. החיפוש בוצע על פריטי עיתונות שראו אור בין 1 בינואר 2000 ל-31 בדצמבר 2014. מכתבים לעורך וביקורות ספרים לא נכללים בניתוח זה. מספר הפריטים (n) משקף את מספר הפריטים הסופי שנכללו בניתוח.
29. אם היו יותר מדעה אחת שבאו לידי ביטוי במאמר, שעסקו במורכבות המצב ושייצגו קולות בעד ונגד ישראל, תויג המאמר כנייטרלי.
30. בנוסף לשלוש קטגוריות אלה היו כמה מאמרים אשר כללו את המונחים 'ישראל' ו'מדינת אפרטהייד' מחוץ להקשר, ולכן הופעתה של המילה 'אפרטהייד' לא הייתה קשורה לישראל או שהסוגיה המרכזית שבה עסק המאמר לא התייחסה לסכסוך הישראלי-פלסטיני או למעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית. 12 אחוזים (n=10) מקטעי העיתונות האירופיים וארבעה אחוזים (n=2) מקטעי העיתונות האמריקניים, שנותחו שייכים לקטגוריה זו.
31. החיפוש התבצע באמצעות שימוש במנוע החיפוש של מערכת המסמכים הרשמית של האו"ם (ODS) לצד מנוע חיפוש מעודכן יותר של האו"ם, אשר הותקן לאחרונה באתר האינטרנט של המוסד.
32. המשלחת הישראלית הרשמית לאו"ם/ משרד החוץ הישראלי הגישו חמישה מסמכים לאו"ם, ואילו שני מסמכים היו הצהרות אשר הגישו ארגונים לא ממשלתיים פרו-ישראלים לאו"ם.
33. מסמכים אחדים מתייחסים לאפרטהייד בשני ההקשרים (כלומר מתייחסים לישראל כאל משטר אפרטהייד ומתייחסים ל'חומת האפרטהייד'); מסמכים אחרים מקשרים בין המילה 'אפרטהייד' לבין מצבים ואירועים אחרים, מצטטים ספרות הקשורה לאפרטהייד או מתייחסים לקווי דמיון למאבק נגד האפרטהייד בדרום אפריקה, ועל כן אינם מעלים את ההאשמה הישירה, שלפיה התנהלותה של ישראל דומה לאפרטהייד.
34. Report of the Special Rapporteur on the situation, 2008.
35. Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Sixty-first session, Summary record of the 17th meeting, April 7, 2005.

36. General Assembly, Sixty-eighth session, Agenda item 52, Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People and Other Arabs of the Occupied Territories, October 9, 2013.
37. לדרכים להיאבק במסע הבינלאומי המתנהל כנגד ישראל ראו:
“Insights on BDS further to INSS-BICOM Workshop,” June 11, 2015,
<http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4480&eventid=10112>